

مقاله پژوهشی: راهبردها و الزامات دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و عمان

قدیر نظامی پور^۱، خسرو بوالحسنی^۲، علی اکبری^۳

پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۲۴

دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۱۶

چکیده

امروزه تعاملات و روابط اقتصادی و تجاری برون‌مرزی، پیوند عمیقی بین کشورها ایجاد نموده که علاوه بر کسب منافع متنوع و گسترده اقتصادی، کاهش تنش و خصومت‌ها را در سطح بین‌الملل موجب گردیده است. جمهوری اسلامی ایران نیز از این قضیه مستثنی نبوده و می‌تواند با اتخاذ تدابیر و تبیین روش‌های مناسب، و برجسته نمودن وجوه مشترک با سایر کشورها به‌ویژه کشورهای حوزه خلیج فارس، منافع کلان اقتصادی خویش را کسب نماید. به‌دلیل صبغی روابط تاریخی و مسالمت‌آمیز بین ایران و عمان، گسترش همکاری با این کشور می‌تواند نسبت به تحقق برخی اهداف و منافع کلان اقتصادی و بازرگانی ج.ا.ایران کمک نماید. بنابراین هدف اصلی این تحقیق تدوین مهمترین «راهبردها و الزامات دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان» می‌باشد. این پژوهش از نوع هدف، توسعه‌ای کاربردی محسوب شده و روش تحقیق این پژوهش نیز که با رویکرد آمیخته است با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی و زمینه‌ای انجام شده است. روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و میدانی بوده، و حجم جامعه آماری این تحقیق به‌صورت تمام‌شمار ۵۰ نفر گرفته شده است. تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌های حاصل از مطالعه منابع، به روش کیفی، توصیف و تحلیل شده‌اند و اطلاعات حاصل از پرسشنامه با استفاده از تکنیک‌ها و روش‌های آماری و نرم‌افزار اس‌پ‌اس مورد تحلیل قرار گرفته است. در نهایت در بخش نتیجه‌گیری و پاسخ به سؤال تحقیق، مهم‌ترین عوامل محیطی تأثیرگذار بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان در قالب ۲۴ عامل (۸ عامل قوت، ۹ عامل ضعف، ۵ عامل فرصت‌آفرین و ۲ عامل تهدیدزا) احصاء شد و در همین راستا راهبردها و الزامات آن نیز جهت دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان، تدوین و ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: عمان، دیپلماسی اقتصادی، راهبرد

^۱ - استاد علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی .

^۲ - دانشیار علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی.

^۳ - دانش آموخته دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول: a.akbari98@sndu.ac.ir)

مقدمه

برقراری روابط حسنه و همکاری با کشورها به‌ویژه همسایگان، در بین ملت‌های مسلمان از جایگاه و اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. خداوند متعال در قرآن کریم درخصوص همکاری و ایجاد رابطه می‌فرماید: «لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ»^۱ و خداوند شما [مومنان] را از برقراری رابطه دوستی و نیکی کردن و رعایت عدالت با کسانی که با شما در امر دین نمی‌جنگند و از شهر و دیارتان بیرون نراندند نهی نمی‌کند چرا که خداوند عدالت پیشگان را دوست دارد.^۱

امروزه افزایش تعاملات بین بازیگران فراملی (سازمان‌های بین‌المللی)، ملی (دولت‌ها) و فروملی (سازمان‌های غیرحکومتی) در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی - دفاعی، گستره دیپلماسی را بسط و گسترش داده‌است؛ بنابراین می‌توان اذعان داشت دیپلماسی می‌تواند ظرفیت‌های فراوانی را به‌منظور تهدیدزدائی و فرصت‌زایی ایجاد کند (عسگری، ۱۳۸۹؛ ۱۰-۹).

هدف دیپلماسی اقتصادی؛ تأمین توسعه اقتصادی، و تأثیرگذاری بر سیاست‌های اقتصادی دو و چندجانبه، از طریق هماهنگ‌ساختن فعالیت‌های وزارتخانه‌های تخصصی، هنجارسازی و شکل‌دهی به فرایند مذاکره و مبادله در سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای، چون تجارت جهانی و اوپک، و به‌کارگیری نهادهای غیردولتی در زمان مناسب و موثر، و پایش تحولات و سیاست‌های سایر کشورها، جهت تأثیرگذاری بر آنها، و حمایت و ایجاد تسهیلات و امکانات لازم برای شرکت‌های اقتصادی فعال در خارج می‌باشد (حیدری و همکار، ۱۳۹۱: ۴۷).

وضعیت اقتصاد داخلی و جایگاه اقتصاد ج.ا.ایران در جهان، به‌هیچ‌وجه با توانایی‌های بالقوه و بالفعل جامعه ایرانی همخوانی ندارد، و جامعه ما نیازمند اقدامات اساسی در جهت تحول و تغییر است. از جمله اقداماتی که باید محقق‌گردد تا شرایط موجود اقتصاد کشور متحول گردد، اتخاذ دیپلماسی اقتصادی مناسب است که نگاهی به وضعیت ایران در عرصه اقتصاد جهانی، می‌تواند الزام به اتخاذ این امر مهم را، آشکار نموده و نمایان می‌سازد.

روابط ایران و همسایگان عرب حوزه خلیج فارس، اهمیت خاصی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران دارد که طی سالیان متمادی متأثر از ایدئولوژی، قومیت، رقابت‌های

۱- قرآن کریم، سوره ممتحنه، آیه ۸، ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی

منطقه‌ای و قطب‌بندی‌های جهانی و اقتصادی بوده است. شاید بتوان در این بین، روابط ایران و عمان را استثنا در نظر گرفت (کرمی و همکار، ۱۳۹۵: ۱۲۲).

مطالعات باستان‌شناسی نشان می‌دهد که مردم ایران و عمان از دیرباز با یکدیگر تعامل و ارتباط داشته‌اند، که نزدیکی جغرافیایی عامل مهمی در تعاملات مستمر این دو سرزمین بوده است. در پرتو این تعامل و همزیستی طولانی، نوعی دوستی تاریخی شکل گرفته که تأثیرات انکارناپذیری در توسعه روابط دو ملت داشته است (آسایش زارچی، ۱۳۸۳: ۱۲۳-۱۲۲).

عمان اگرچه نسبت به دیگر کشورهای عربی حوزه خلیج فارس از ثروت کمتری برخوردار است، ولی به لحاظ آن‌که، این کشور با دیگر کشورهای عربی حوزه خلیج فارس کمترین مشکلات را دارد؛ توسعه روابط خوب با عمان می‌تواند بر روابط جمهوری اسلامی ایران با سایر کشورهای عضو شورا نیز تأثیر بگذارد (نجاتی منفرد به نقل از کامیابی، ۱۳۹۴: ۱۴).

روابط اقتصادی و تجاری ایران و عمان به واسطه مشرف بودن بر دریا و برخوردار بودن عمان از ناوگان تجاری دریایی، همواره برقرار بوده است. این ناوگان تجاری دریایی سبب شده که بازرگانان عمانی با بخش‌هایی از شرق آفریقا و سواحل شبه‌قاره هند و شیخ‌نشینان خلیج فارس و نیز شهرهای ساحلی ایران داد و ستد تجاری داشته باشند.

روابط اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و پادشاهی عمان، از رشد و توسعه متوازن با روابط سیاسی برخوردار نیست، لیکن با امضای برخی اسناد مهم میان دو کشور، بستری لازم جهت بهره‌برداری از ظرفیت‌های موجود به منظور ارتقاء سطح همکاری‌های اقتصادی فراهم شده است. با توجه به روابط سیاسی نمونه بین دو کشور، روابط اقتصادی و مبادلات بازرگانی بین دو کشور طی دهه ۱۹۹۰ تا سال ۲۰۰۶ میلادی ادامه داشته، و بعضاً با روند رو به رشدی همراه بوده، و حتی روابط اقتصادی فی‌مابین دو کشور، تحت تأثیر عوامل جغرافیایی، ژئوپلیتیکی و فرهنگی - تمدنی، همواره متمایز از دیگر کشورهای عربی منطقه بوده است (یوسفی، ۱۳۹۶: ۷۳). لذا به منظور دستیابی به اهداف کلان توسعه‌ای و اقتصادی ج.ا.ایران در منطقه و منبعت از ارتباط با عمان، محقق به دنبال پاسخ به این پرسش می‌باشد که «الزامات و راهبردهای دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و عمان چه می‌باشند؟».

موضوع حاضر از مسائل همکاری و ارتباط در محیط راهبردی جمهوری اسلامی ایران و عمان محسوب گردیده و تاکنون در این زمینه تحقیق عمیقی صورت نگرفته است، لذا چنانچه این تحقیق

انجام شده و دستاوردهای آن متقن و علمی باشد و مورد استفاده سازمان‌های ذی‌نفع موضوع قرار بگیرد، می‌تواند در ابعاد بازرگانی، تجاری و اقتصادی دستاوردهای قابل توجهی برای کشور به‌همراه داشته‌باشد. یافته‌های این تحقیق، می‌تواند تا حد زیادی بیانگر مسائل موجود تعامل و همکاری جمهوری اسلامی ایران و عمان در حوزه مهم اقتصادی و تجاری باشد، که به‌منظور حفظ و ارتقای این روابط، راهبردهای مناسبی ارائه می‌نماید تا متناسب با آن، مسئولین و دست‌اندرکاران بخش‌های کلان اقتصادی کشور با اتخاذ تمهیدات مناسب، گام‌های موثری برای بهره‌مندی حداکثری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های اقتصادی عمان بردارند. بدون دیپلماسی اقتصادی مناسب، ایران توانایی نقش‌آفرینی در سطح بین‌المللی را نخواهد داشت. دیپلماسی اقتصادی به ایران توانایی استخراج منابع ملی و بین‌المللی را بخشیده و شرایط را برای قرارگرفتن ایران در کانون تحولات اقتصادی منطقه و تبدیل‌شدن به قدرت اول اقتصادی منطقه را فراهم می‌سازد. از طرف دیگر نیز؛ فراز و نشیب روابط ایران و عمان بسیار بالاست، و از روندی منطقی و روبه‌افزایش برخوردار نیست. عدم وجود نقشه‌راه و برنامه‌ریزی جهت سرمایه‌گذاری‌های مشترک، باعث شده سیر تبادلات دو کشور از روندی مناسب برخوردار نباشد. بنابراین بی‌توجهی به یافته‌های این تحقیق، ممکن است پیامدهایی منفی همچون: «عدم بهره‌مندی به‌موقع و حداکثری از فرصت‌های راهبردی منتج از توسعه و ارتقای روابط اقتصادی و تجاری با کشور عمان» را برای ج.ا.ایران به‌همراه داشته‌باشد.

مبانی نظری

پیشینه‌شناسی:

از طریق بررسی منابع مرجع درباره موضوع تحقیق و نیز پژوهش‌های دانشگاهی، تعدادی از پیشینه‌های پژوهشی مرتبط با موضوع، به شرح ذیل ارائه شده است:

البسوس^۱ و همکاران (۲۰۱۶) در دانشگاه سلطان قابوس، پروژه‌ای تحقیقاتی با عنوان «ماهیت روابط عمان با ایران^۲» را تدوین نموده‌اند که در آن از جنبه‌های مختلف تاریخی، تجاری، مذهبی، جغرافیایی و اقتصادی به ریشه‌یابی ارتباطات بین جمهوری اسلامی ایران و عمان پرداخته شده است. در این پژوهش، محققین پس از روابط سیاسی؛ روابط تجاری و اقتصادی را

1 -Dr.Hani Albasoos

2- The Nature of Oman's Relations with Iran

دومین عامل مهم برقراری ارتباط بین دو کشور که سال به سال نیز در حال گسترش می‌باشد، عنوان نموده‌اند. از منظر محققین، با حسن هم‌جواری و نگاه مثبت مسئولین ح.ا.ایران و عمان، قراردادهای مختلف تجاری و اقتصادی در بخش دولتی و خصوصی بین دو کشور منعقد شده است که بندرگاه‌های مهمی نظیر بندر صلاله و الخصب در عمان و شهیدرجایی و چابهار در ایران در اجرا و پیاده‌سازی این توافقات نقش اساسی را ایفا می‌کنند.

مختاری و همکار (۱۳۹۶) در دانشگاه علامه طباطبایی در مقاله خود با عنوان «الزامات اقتصادی توسعه روابط ایران و عمان» به این نتایج دست یافتند که؛ سطح روابط اقتصادی ایران و عمان، علی‌رغم توانمندی‌های دوطرف جهت گسترش روابط اقتصادی، در همه ابعاد اعم از جغرافیایی، سیاسی و توسعه‌محوری در وضعیت مطلوبی قرار ندارد، و این روابط به جهت اثرگذاری آن در روندهای سیاست خارجی مشترک دو کشور، طبق نظریه نوکارکردگرایی باید گسترش یابد. از نظر محققین؛ پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های بسیار خوبی هم در حوزه سیاسی و هم اقتصادی جهت گسترش روابط وجود دارد و ایجاد روابط اقتصادی هدفمند می‌تواند در شرایط سیاسی دو کشور و نیز شرایط منطقه‌ای نیز تاثیرگذار بوده و ترسیم‌کننده چشم‌اندازی روشن برای توسعه سواحل مکران نیز باشد. محققین در پایان اشاره می‌کنند که؛ وارد نمودن کشور عمان به روند توسعه بخش جنوبی کشور، می‌تواند علاوه بر تسریع روند ساخت و ساز در این منطقه، باعث ایجاد الگویی مناسب برای انجام همکاری‌های دوجانبه و ایجاد فضای همکاری و تلاش جهت پیشبرد اهداف مشترک گردد، لذا با توجه به این که پتانسیل‌های لازم برای توسعه همکاری‌های اقتصادی میان دو کشور وجود دارد، بنابراین علاوه بر ایجاد تحول در روابط میان جمهوری اسلامی ایران و سلطنت عمان، می‌تواند در جهت افزایش همگرایی روندهای امنیتی و سیاسی منطقه‌ای نیز اثرگذار باشد.

– مفهوم شناسی:

راهبرد: طرحی است جامع و پویا که در فرآیند آن با مطالعه و شناخت محیط داخلی و خارجی، اهداف بلندمدت و تحول‌آفرین، با آینده‌نگری تعیین می‌شوند؛ و با ارزیابی و رویارویی عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها) و با مطالعه و شناخت محیط داخلی در برابر عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها)، تدابیر راهبردی مناسب برای تهیه و به‌کارگیری عناصر مادی و معنوی قدرت

(عوامل سخت و نرم قدرت) تدوین، و منابع لازم برای رسیدن به وضعیت مطلوب و کسب برتری رقابتی، تعیین می‌شوند(بوالحسنی و همکاران به نقل از دانش‌آشتیانی، ۱۳۹۹: ۲۸۶).

دیپلماسی اقتصادی: دیپلماسی اقتصادی یک موضوع تعیین‌کننده در استراتژی اقدام هر کشور در سطح بین‌المللی برای تحقق منافع ملی است. دیپلماسی اقتصادی به معنای فصل مشترک دیپلماسی و منافع اقتصادی در راستای منافع ملی است. دیپلماسی اقتصادی در واقع به مفهوم کارکردی کردن دیپلماسی در عرصه اقتصاد و به‌کارگیری توانایی‌های بالقوه و بالفعل دیپلماسی برای تحقق اهداف اقتصادی کشورها می‌باشد(باین و وودلاک^۱، ۲۰۰۳: ۴۵). اساس شکل‌گیری دیپلماسی اقتصادی، مبتنی بر کاستی‌های دیپلماسی سنتی برای تحقق اهداف سیاستگذاری، و تأمین منافع بازیگران دولتی و غیردولتی عرصه بین‌الملل در چارچوب تعاملات فزاینده و چندوجهی اقتصاد جهانی است(موسوی‌شفایی، ۱۳۸۸: ۸۰). سجادی‌پور و همکاران(۱۳۹۸) طی پژوهشی؛ با اشاره به پویایی دیپلماسی اقتصادی، عنوان می‌دارند: «اهداف عمده دیپلماسی اقتصادی، کمک به توسعه اقتصاد ملی و امنیت اقتصادی کشورهاست». نارای^۲ اهداف پنج‌گانه‌ی؛ بهبود و تسهیل فضای کسب و کار تجاری، جذب سرمایه‌گذاری خارجی، گردشگری و توریسم، بهبود و ارتقای تصویر کشور، و دستیابی به دانش و فناوری را، اولویت‌های دیپلماسی اقتصادی کشورهای در حال توسعه می‌داند(موسوی‌شفایی، ۱۳۹۵: ۴۵).

محیط: عبارت است از فضایی که سازمان را دربر گرفته و به صورت مستقیم (محیط داخلی) و یا به صورت غیرمستقیم (محیط خارجی) بر اهداف و برنامه‌های سازمان تأثیرگذار و یا از آن تأثیر می‌پذیرد(هانگر: ۱۳۸۱). شناخت عوامل محیطی با توجه به فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی و قوت‌ها و ضعف‌های درونی ارزیابی می‌شود. در محیط چه فرصت‌هایی وجود دارد که باید از آن بهره‌برداری کرد؟ چه تهدیدهایی برای توفیق هدف وجود دارد که باید از آنها اجتناب کرد؟ در مسیر تدوین راهبرد چه قوت‌ها (شایستگی‌های ممتاز و فرصت‌های رقابتی) وجود دارد که می‌توان به آنها تکیه کرد؟ ضعف‌های (آسیب‌پذیری‌های) موجود که مانع توفیق آن می‌شوند، کدامند؟

^۱ - Bayne and Woodlock

^۲- Naray

محیط (خارجی) مجموعه عواملی است که بر هدف و عملکرد سیستم اثری تعیین کننده دارد، ولی سیستم بر آن کنترل چندانی ندارد. در بررسی محیط در پی یافتن و شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط هستیم.

عوامل درونی هر سازمان به نقاط قوت و ضعف مرتبط است. نقاط قوت و ضعف داخلی در کنار فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی مبنایی می‌شود که بر آن اساس مسائل راهبردی، راهبردها و هدف‌ها تعیین می‌شوند.

فرصت: تمامی عوامل، عناصر، پدیده‌ها و شرایط بیرون از سیستم هستند که به کمک آن‌ها می‌توان اهداف را محقق ساخت، ضعف‌ها و آسیب‌پذیری‌ها را کاهش داد، و تهدیدات را کنترل کرد یا از میان برداشت، و یا با آن‌ها مقابله کرد. آنچه مدیران راهبردی را قادر می‌سازد که از امکانات بالقوه در خارج از نظام اداری بهره‌گرفته و به نفع نظام اداری عمل نمایند (دانش-آشتیانی، ۱۳۹۱: ۹۲).

تهدید: به آن دسته از عوامل محیط خارجی اطلاق می‌شود که در فرآیند اجرای راهبرد و مأموریت سازمان تأثیر منفی دارند، یا مانع و محدودیت عمده‌ای ایجاد می‌کنند، و سازمان را در رسیدن به اهداف راهبردی خود با مشکل مواجه می‌سازند (همان، ۳۴).

قوت: عواملی که در داخل سازمان هستند و شرایط لازم جهت انجام مأموریت و اجرای وظایف را فراهم می‌نمایند (همان، ۹۳).

ضعف: آن دسته از عوامل داخلی که موجب تضعیف سازمان می‌شود، یا مجموعه محدودیت‌ها و تنگناهایی است که موجب تأثیر منفی در وصول به اهداف و یا عدم تحقق آنها می‌شود، و یا عوامل و شرایطی که رفع نکردن آنها در فرآیند جلوگیری از تهدید در محیط خارجی مانع ایجاد می‌کند (بوالحسنی، ۱۳۹۲: ۳۱).

چارچوب نظری

ویژگی‌های فرهنگی، تاریخی، منابع فیزیکی و انسانی و آرمان‌های نظام جمهوری اسلامی ایران؛ فرصت‌های بالقوه و بالفعل زیادی را فراروی کشور قرار داده است. البته بهره‌برداری از این فرصت‌ها در محیط رقابتی و مبتنی بر قدرت، نیازمند شناخت دقیق و تحلیل محیط ملی و بین‌المللی می‌باشد (بوالحسنی و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۹۰).

جمهوری اسلامی ایران؛ به منظور تحقق اهداف توسعه اقتصادی خود، نیازمند بهره‌گیری بیشتر از امکانات و ظرفیت‌های داخلی در عرصه تعاملات اقتصادی جهان با استفاده از ابزارهای سیاست خارجی است. برخورداری از موقعیت برجسته جغرافیایی، منابع سرشار زیرزمینی (به‌ویژه نفت و گاز)، و نیروی انسانی جوان و تحصیل‌کرده، ایران را به یک کشور مهم و ذی‌نفوذ در منطقه غرب آسیا و تاثیرگذار در جهان تبدیل کرده است. ایران با اتکاء به این ویژگی‌های ممتاز، در دو الی سه دهه گذشته برای افزایش اقتدار ملی و تحکیم قدرت منطقه‌ای خود تلاش نموده، و مترصد آن بوده است که به محور ترانزیت کالا، خدمات و مسافر در منطقه تبدیل شود، تا از این طریق جایگاه و سهم مناسبی را از اقتصاد و تجارت جهانی نصیب خود ساخته، و از وابستگی مزمن به درآمدهای نفتی رهایی یابد. (دامن‌پاک جامی، ۱۳۹۷: ۹۴). جمهوری اسلامی ایران مرکز انرژی جهان بوده و به تنهایی رتبه دوم جهانی در ذخایر نفتی و گازی را دارا می‌باشد (بوالحسنی، ۱۳۹۲: ۱۲۳).

ساختار اقتصادی ایران علی‌رغم برخورداری از شرایط بالقوه؛ فاقد پویایی، تحرک و انعطاف‌پذیری لازم است. از این‌رو مهم‌ترین عامل رونق اقتصادی یا ارتقاء منزلت ایران در اقتصاد جهانی، نگاهی برون‌گرایانه با هدف پیوند سنجیده و کارآمد با اقتصاد جهانی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. این امر؛ افزون بر تغییر بینش نخبگان سیاسی و تصمیم‌گیری در سیاست خارجی و توجه آنها به اهمیت عوامل اقتصادی در عصر حاضر، و فراهم‌ساختن یا اصلاح ساختارهای قانونی، امنیتی و اعتباری اقتصاد ملی، مستلزم فعال‌شدن دیپلماسی اقتصادی است که برخی از اصول آن عبارتند از:

- الف. بهره‌گیری مطلوب از ابزارهای اقتصادی در چانه‌زنی‌ها؛
- ب. حل مسایل و مشکلات موجود در روابط ایران و قدرت‌های بزرگ اقتصادی؛
- پ. گرایش بیشتر دیپلماسی ایران در خارج از کشور به مسایل اقتصادی و تجاری؛
- ت. تلاش دستگاه سیاست خارجی برای عملی‌ساختن طرح‌های اقتصادی و تجاری؛
- ث. برقراری ارتباط سازنده بین دستگاه سیاست خارجی و دستگاه‌های اقتصادی و تجاری (حیدری و همکار، ۱۳۹۱: ۴۸-۴۷).

با توجه به مطالعه منابع مختلف در خصوص عوامل محیطی تأثیرگذار بر روابط اقتصادی بین جمهوری اسلامی ایران با عمان، برخی از مطالب در متن فوق آورده شده است و همچنین از

- منظر خبرگان، مولفه‌های دیگری که در بخش محیط داخلی (قوت/ضعف) در این پژوهش و در حوزه ارتباط اقتصادی و تجاری یاد شده باید به آن‌ها پرداخته شود به شرح ذیل می‌باشند:
- سابقه‌ی تاریخی روابط ایران با عمان؛ - وجود زیرساخت‌های اقتصادی مناسب در ج.ا.ایران (توتونچی، تیر ۱۴۰۰).
  - نزدیکی جغرافیایی ایران با عمان؛ - تولیدات متنوع و گسترده داخلی (غذایی، میوه و...);
  - ظرفیت بالای اقتصادی ج.ا.ایران در حوزه صنعت فولاد، معادن، پزشکی و...؛ - جاذبه‌های متنوع زیارتی، سیاحتی و تنوع جغرافیایی ایران. (بختور، تیر ۱۴۰۰).
  - فاصله کم جغرافیایی و نزدیکی سرزمینی ایران به عمان؛ - وجود اقتصاد قوی و با توانمندی‌های متعدد بالقوه در ج.ا.ایران؛ - جاذبه‌های مختلف تاریخی، فرهنگی، توریستی و پزشکی ایران؛
  - وجود ظرفیت‌های مختلف (انسانی، انرژی و...) در ایران (فاطمی، تیر ۱۴۰۰).
  - تسلط ج.ا.ایران بر بخش شمالی خلیج فارس و دریای عمان و تنگه راهبردی هرمز؛ - وجود زیرساخت‌های مختلف علمی، دفاعی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در ج.ا.ایران و برخوردار از منابع غنی معدنی و انرژی (متکی، مرداد ۱۴۰۰).
  - جاذبه‌های اقتصادی و فرهنگی ج.ا.ایران؛ بویژه در حوزه‌های مذهبی، علمی، گردشگری، و توریسم درمانی؛ علی‌الخصوص در مناطق و شهرهای بزرگ سیاحتی، زیارتی و درمانی؛ - نزدیکی جغرافیایی ج.ا.ایران به کشور عمان و اشراف هر دو کشور به تنگه راهبردی هرمز (سروری، تیر ۴۰۰)
  - برخوردار ج.ا.ایران از دانش بالا و نیروی کار مستعد و خلاق؛ - برخوردار ج.ا.ایران از منابع غنی معدنی و انرژی مانند نفت و گاز؛ - بهره‌مندی ج.ا.ایران از دانش و علوم پزشکی - درمانی قوی و کارآمد (میرگلوی بیات، تیر ۱۴۰۰).
  - وجود ظرفیت‌های مناسب اقتصادی، علمی، فرهنگی و پزشکی در ج.ا.ایران؛ - نزدیکی جغرافیایی ایران و عمان (آرامی، دی ۱۴۰۰).
  - مؤلفه‌های ضعف نیز در دفتر فصلنامه موجود می‌باشد.
- اقتصاد عمان از مجموع سه بخش کشاورزی، خدمات و صنعت و معدن شکل می‌گیرد، که هر یک با سهم‌های متغیر و متفاوت در شکل‌گیری اقتصاد آن مؤثر هستند. عمده‌ترین بخش تولیدی این کشور، بخش صنعت و معدن (شامل بخش نفت و گاز) است و در مقابل، بخش کشاورزی توان تولیدی ناچیزی دارد و سهم اندکی (حدود یک درصد) را از مجموع ارزش افزوده خلق شده در

اقتصاد این کشور دارد. بخش خدمات نیز، حدود ۳۵ درصد از اقتصاد عمان را تشکیل می‌دهد است. بنابر پیش‌بینی‌های بی.ام.آی^۱، بخش صنعت و معدن در ۱۰ سال آتی جایگاه خود را در اقتصاد عمان محکم‌تر خواهد کرد و سهم متوسط این بخش به ۶۸ درصد خواهد رسید. در مقابل، سهم بخش خدمات عمان کاهش خواهد یافت، و به حدود ۳۱ درصد در بازه زمانی ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۵ خواهد رسید. سهم متوسط بخش کشاورزی در این بازه زمانی تغییر چندانی نخواهد کرد، و در حدود یک درصد باقی خواهد ماند (اکرمی، ۱۳۹۵: ۶۲-۶۱).

عمان از یک موقعیت دریایی و ساحلی مناسب به منظور استفاده از خطوط مواصلاتی دریایی جهت ترانزیت کالاهای صادراتی و وارداتی برخوردار است. سواحل عمان به طول بیش از ۱۷۰۰ کیلومتر در خلیج فارس و دریای عمان گسترده است. کرانه‌های این سرزمین در شمال، در دنباله کرانه‌های امارات در رأس‌الخیمه امتداد یافته، و به طرف شمال پیش می‌رود، و پس از آنکه شبه جزیره مهم رأس‌المسندم را در برمی‌گیرد، در کناره دریای عمان و دریای عرب تا مرز یمن امتداد می‌یابد (دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۸۷: ۲). اهمیت استراتژیک عمان علاوه بر شبه جزیره مسندم و کرانه‌های جنوبی تنگه هرمز، موقعیت ویژه این کشور در غرب اقیانوس هند است. افزون بر بنادر شمالی، عمان دارای جزایر استراتژیک دیگری است که در طول سواحل به خصوص کرانه شرقی خود دارد، که مهم‌ترین آنها جزیره بزرگ «مصیره» و جزایر «کوریا و موریا» (جزایر حلالیات) است (همان: ۱۷).

عمان در بین کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس به لحاظ اتخاذ سیاست‌های مبتنی بر تشنج‌زدایی، و ایجاد تعادل در مناسبات با کشورهای منطقه، ارتباط حسنه‌ای با ایران دارد. کشوری که هنرمندانه توانایی دوستی با ایران و مخالفان ایران را داشته است. این در حالی است که؛ با این حد از اعتمادسازی میان دو کشور، مقامات ایران اعتقاد دارند روابط ایران و عمان می‌تواند الگویی صحیحی برای سایر کشورهای منطقه باشد. تهران و مسقط با گام نهادن در مسیر اعتمادسازی و بر مبنای اصل وابستگی متقابل در ابعاد اقتصادی و امنیتی در عصر حاضر، به رویکردی همگرایانه دست یافته‌اند.

^۱ -BMI

متأسفانه ایران سهم ناچیزی از مبادلات برون‌مرزی عمان را در اختیار دارد، به‌گونه‌ای که بنابر داده‌های کام‌ترید^۱، نه تنها سهم متوسط ایران از کل مبادلات برون‌مرزی عمان بسیار اندک و کمتر از ۱/۳ درصد در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ بوده است، بلکه مبادلات برون‌مرزی بین ایران و عمان رویه باثباتی نداشته و بسیار پرتلاطم و در حال کاهش و افزایش بوده است. لازم است با بهره‌مندی از ظرفیت‌های دوسویه در عین ثبات بخشیدن به تبادلات دوجانبه، برای توسعه این روابط تلاش کرد تا هر دو کشور از منافع این توسعه تعاملات دوسویه بهره‌مند شوند. به‌همین دلیل، با توجه به توان‌های بالقوه ایران و ساختار اقتصادی و غیراقتصادی عمان، برخی فرصت‌های همکاری‌های ایران و عمان مورد توجه قرار می‌گیرند:

الف- همکاری در حوزه انرژی: عمان دارای ذخایر انرژی اندکی است، و در قیاس با ایران هم از بُعد نفت خام و هم از بُعد گاز طبیعی، ذخایر اثبات‌شده بسیار کمتری دارد. در مقابل، عمان به فناوری و فنون روز انرژی، به‌ویژه در حوزه تبدیل گاز طبیعی به گاز مایع^۲ مجهز است. از این رو، می‌توان گفت ارسال گاز ایران به عمان و تبدیل آن به «ال ان جی» و عرضه آن به بازارهای بین‌المللی، از جمله فرصت‌های پیش‌روی دو اقتصاد است. البته در این مورد مذاکراتی بین دو کشور صورت‌گرفته، که در صورت توافق دوجانبه بر بهای گاز طبیعی و مسیر صادراتی «ال ان جی» تولید شده به جهان، این پروژه راه‌اندازی خواهد شد.

ب- بهره‌مندی از جمعیت مهاجر ایرانی و سابقه تعاملات سنتی بین ایران و عمان: بخش قابل توجهی از جمعیت ساکن در عمان، ایرانیانی هستند که از زمان‌های دور به این کشور مهاجرت کرده‌اند، و در آنجا ساکن هستند. نقش این جمعیت در این کشور به‌اندازه‌ای اهمیت دارد، که زبان فارسی به‌عنوان زبان غیررسمی در این کشور استفاده می‌شود، و در کنار زبان انگلیسی، به‌عنوان زبان دوم شناخته شده است. با بهره‌مندی از تاریخچه تبادلات غیررسمی و جمعیت مهاجر در عمان؛ می‌توان با فعال کردن بخش خصوصی، و استفاده از جمعیت ایرانی ساکن در عمان، اقلام وارداتی خود را تأمین کرد، که در این صورت، هزینه‌های جانبی کاهش می‌یابد. در مقابل؛ از این حوزه برای بازاریابی کالاهای ایرانی در این کشور استفاده نموده، و توان صادراتی ایران را توسعه داد.

1- Comtrade

2- LNG

پ - صادرات خدمات فنی و مهندسی ایران به عمان (ساخت و ساز): ایران بنابر داده‌های سازمان تجارت جهانی، از معدود کشورهای صادرکننده خدمات فنی و مهندسی در خاورمیانه است، و در مقابل کشورهای حوزه خلیج فارس، از جمله عمان، واردکننده خالص این حوزه خدماتی هستند. از این رو، می‌توان از ویژگی‌ها و امتیازاتی مانند نزدیکی جغرافیایی و شباهت مذهبی در برابر سایر رقبا مانند چین و روسیه استفاده کرده، و توان صادراتی خود را در خدمات فنی و مهندسی به عمان، توسعه داد.

ت - صادرات کالاهای کشاورزی به عمان: فراهم‌نبودن شرایط مناسب کشاورزی، از جمله نبود زمین‌های قابل کشت و شرایط اقلیمی نامناسب، موجب شده است که عمان واردکننده خالص محصولات کشاورزی باشد. بنابر داده‌های سازمان تجارت جهانی، ارزش دلاری واردات محصولات کشاورزی عمان حدود ۳/۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴ بوده است. این موضوع در حالی است که ایران یکی از مهمترین تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان برخی محصولات کشاورزی مانند میوه، سبزی‌ها و خشکبار است. این موضوع می‌تواند بستر تعاملات دو سرزمین را در بخش کشاورزی، فراهم کند.

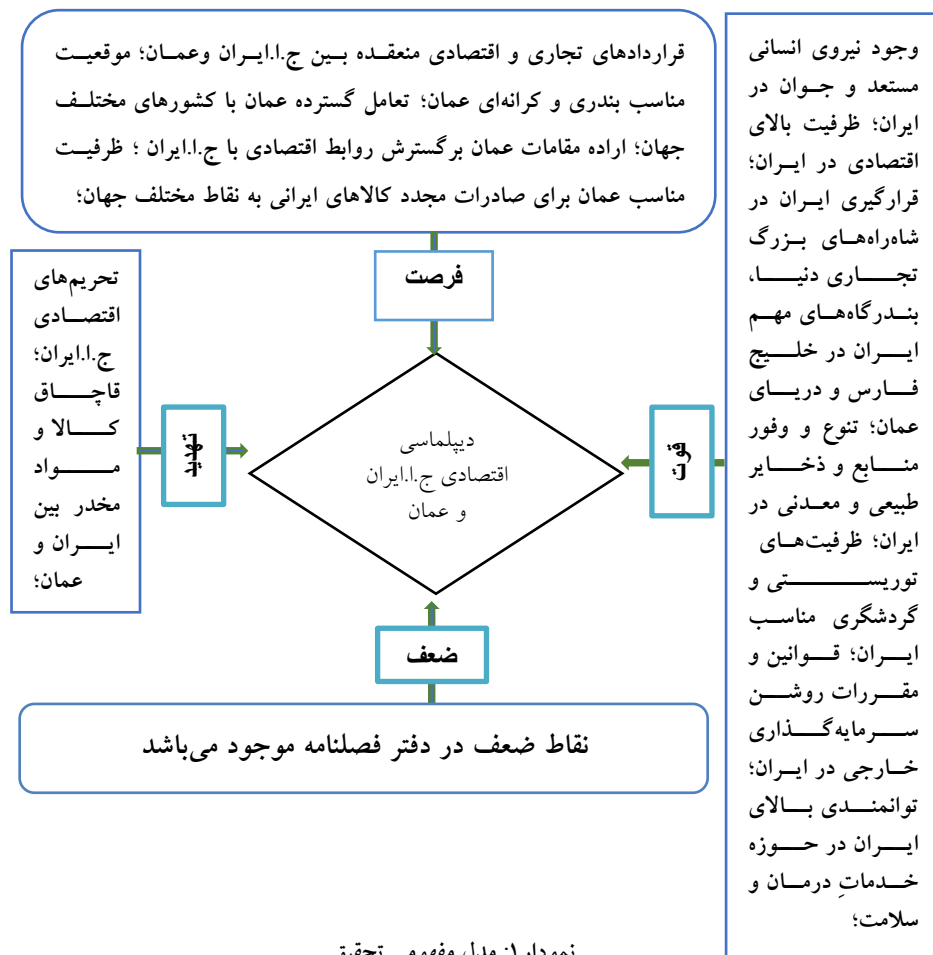
ث - ارایه خدمات گردشگری: عمان با درآمد سرانه بالغ بر ۱۶ هزار دلار، از جمله کشورهای با درآمد مناسب در خاورمیانه و همسایه کشورمان است که برخلاف ایران، از شرایط جغرافیایی و اقلیمی بسیار نامناسبی رنج می‌برد، و شهروندان این کشور انگیزه بسیار بالایی برای صرف درآمدهای خود به منظور سپری کردن ایامی در مناطق خوش آب و هوای کشورمان دارند. در توضیح این مطلب باید گفت، ارزش دلاری هزینه‌های گردشگری برون‌مرزی شهروندان عمانی در سال ۲۰۱۵ بیش از ۲/۴ میلیارد دلار بوده است.

ج - ارایه خدمات درمانی و پزشکی: بنابر داده‌های سازمان تجارت جهانی، عمان واردکننده خالص خدمات پزشکی و درمانی و تجهیزات مربوط است. برای نمونه، واردات دارویی این کشور از ۱۱۳/۴ میلیون دلار در سال ۲۰۰۴ به ۴۰۵/۸ میلیون دلار در سال ۲۰۱۴ رسیده است. علاوه بر واردات دارو، این کشور نیاز به خدمات پزشکی دارد. در این شرایط، می‌توان با تأمین بستر و شرایط مورد نیاز (از جمله تنظیم قراردادهای دوجانبه بین ایران و عمان)، بخشی از نیازهای دارویی عمان را تأمین کرد و علاوه بر آن، امکان استفاده از پزشکان و متخصصان ایرانی برای ارایه خدمات پزشکی در عمان، نیز وجود دارد. (همان، ۷۲-۷۱).

- با توجه به مطالعه منابع مختلف در خصوص عوامل محیطی تأثیرگذار بر روابط اقتصادی بین ج.ا.ایران با عمان، برخی از مطالب در متن فوق آورده شده است و همچنین از منظر خبرگان، مولفه‌های دیگری که در بخش محیط خارجی (فرصت/تهدید) در این پژوهش و در حوزه ارتباط اقتصادی و تجاری یاد شده باید به آن‌ها پرداخته شود به شرح ذیل می‌باشند:
- وابستگی حداکثری دولت عمان به تکنولوژی خارجی کشورهای غربی؛ (متکی، مرداد ۱۴۰۰).
  - بروز هرگونه مشکل اقتصادی و معیشتی برای مردم عمان؛ - حضور درصد بالایی از جمعیت کشورهای خارجی در عمان (میرگلوی بیات، تیر ۱۴۰۰).
  - شکنندگی حاکمیت عمان در مقابل نفوذ و قدرت کشورهای بیگانه؛ - ضعف اقتصاد عمان و وابستگی بالای آن (احدی، دی ۱۴۰۰).
  - مکمل حمل و نقل و ترانزیت کالا و خدمات ج.ا.ایران به کشورهای منطقه؛ - انجام فرایند فینیشینگ کالاهای تولیدی ایران در عمان (قسمت عمده فرایند تولید محصولات در داخل ایران انجام شده و درصد باقی مانده از فرایند تولید در کشور عمان انجام شده، و در آخر نیز محصول نهایی به کشورهای هدف صادر گردد) (توتونچی، تیر ۱۴۰۰).
  - ظرفیت بالای ترانزیتی کشور عمان؛ - شکل و موقعیت جغرافیایی این کشور که گستره حضور ج.ا.ایران در بخش وسیعی از منطقه را موجب می‌شود؛ - امکان دسترسی ایران به کشورهای شرق آفریقا (سومالی، اریتره و...) و صادرات کالاها و خدمات متنوع به آنها (بختور، تیر ۱۴۰۰).
  - بهره‌مندی از مزایای حضور عمان در معاهدات، سازمان‌های بین‌المللی و اتحادیه‌های مختلف اقتصادی در جهت توسعه و گسترش مراودات تجاری و اقتصادی بین‌المللی ج.ا.ایران؛ - استفاده از فرصت وابستگی غذایی این کشور به جهان خارج، و تلاش در جهت تهیه پایدار نیازمندی‌های غذایی این کشور توسط ج.ا.ایران (فاطمی، تیر ۱۴۰۰).
  - وجود زیرساخت‌ها و ظرفیت بالای اقتصادی در عمان؛ - نیازمندی‌های متعدد عمان به ویژه در حوزه اقتصادی (گودرزی، خرداد ۱۴۰۰).
  - امکان سرمایه‌گذاری اقتصادی ج.ا.ایران در عمان و بهره‌گیری از ظرفیت پیشرفته بنادر این کشور؛ - قرابت سرزمینی و امکان برقراری خطوط ترانزیتی بین ج.ا.ایران و عمان؛ - استفاده از شرکای فراوان تجاری عمان به نفع تجارت خارجی ج.ا.ایران (متکی، مرداد ۱۴۰۰).
  - جاذبه‌ها و ظرفیت‌های اقتصادی و فرهنگی عمان؛ - امکان استفاده ج.ا.ایران از موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی عمان برای تجارت و صادرات کالا (سروری، تیر ۴۰۰).

- فاصله نزدیک ترانزیتی بنادر و جزایر ایران به بندرگاه‌های کشور عمان؛ - کرانه‌ای بودن کشور عمان و امکان دسترسی ایران به اقیانوس‌ها و دریاهای جهان از طریق این کشور (میرگلو بیات، تیر ۱۴۰۰).

چارچوب مفهومی تحقیق: در این تحقیق پس از بررسی ادبیات نظری، اسناد و مدارک و دریافت نظر خبرگان^۱، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های تحقیق استخراج و شاکله چارچوب نظری شکل گرفت که مدل مفهومی تحقیق برابر نمودار ۱ رسم شده است:

۱- نظرات خبرگان در بخش مبانی نظری تحقیق آورده شده است.

روش‌شناسی تحقیق

جامعه آماری تحقیق، شامل کارشناسان و صاحب‌نظران حوزه سیاست خارجی، روابط بین‌الملل و اقتصاد است که دارای تجارب و مشاغل راهبردی بوده، و همچنین در این زمینه از سوابق مطالعاتی و تحقیقاتی نیز برخوردار می‌باشند، و یا در مراکز دانشگاهی یا مراکز تحقیق و توسعه مشغول به کار می‌باشند، که با بررسی‌های صورت گرفته با اعمال ضریبی حدود ۵۰ نفر می‌باشند و جامعه آماری این تحقیق را تشکیل می‌دهند که به صورت تمام‌شمار به آن‌ها مراجعه شده است. تعداد ۴۴ نفر دارای مدرک دکتری، ۵ نفر در حال طی دوره دکتری و تعداد ۱ نفر هم دارای مدرک کارشناسی ارشد می‌باشند.

در این تحقیق، پرسشنامه‌ای به منظور شناسایی «قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای مؤثر بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان» طراحی گردیده است. محقق با مراجعه و استفاده از کتب و منابع معتبر مرتبط با موضوع تحقیق، و انجام مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، به تهیه پرسشنامه اقدام نموده، و به منظور تعیین روایی محتوایی پرسشنامه نیز از ضریب لاوشه استفاده نموده است. محقق برای تعیین پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده نموده که پس از محاسبه مقدار آن ۰/۹۱۲ بوده که پایایی پرسشنامه مورد تأیید قرار گرفته است. تجزیه و تحلیل اطلاعات و داده‌های حاصل از مطالعه منابع، با پیروی از سؤالات مربوطه به روش کمی، توصیف و تحلیل شده‌اند و اطلاعات حاصل از پرسشنامه پس از توصیف داده‌ها با استفاده از روش آمار استنباطی مورد تحلیل قرار گرفته است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تحلیل پرسشنامه اول: در پرسشنامه اول از جامعه خبره سؤال شده است که به نظر جنابعالی آیا این عامل می‌تواند به عنوان یک عامل «قوت، ضعف، فرصت آفرین یا تهدیدزا» مؤثر بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان باشد؟ و سپس سؤال شده بود در صورت تأیید به نظر شما این عامل به چه میزان بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان مؤثر می‌باشد؟ حاصل پرسشنامه اول، تأیید ۲۴ عامل را به همراه داشت.

تحلیل پرسشنامه دوم: پس از مشخص شدن عوامل مؤثر بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان در پرسشنامه اول، برای تعیین نقش چهارگانه عوامل (قوت، ضعف، فرصت و تهدید) بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان، پرسشنامه دوم طراحی و بین جامعه آماری توزیع گردید.

تحلیل داده‌های سؤال تحقیق: «عوامل مؤثر بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان کدامند؟»
 جدول ۱: توصیف کمی عوامل مؤثر بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان (قوت، ضعف، فرصت، تهدید)

شماره عامل	عوامل فرصت آفرین مؤثر بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان	میانگین فراوانی عامل	مقدار مشاهده شده	سطح معنی داری	رتبه	شماره عامل	عوامل تهدیدزا مؤثر بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان	میانگین فراوانی عامل	مقدار مشاهده شده	سطح معنی داری	رتبه
	قراردادهای منعقدۀ تجاری و اقتصادی ایران با عمان؛	۴/۱۸	۱۱/۵۹	۰/۰۰۰		۶	اعمال تحریم‌های اقتصادی بر علیه ج.ا.ایران؛	۴/۲۴	۹/۵۰	۰/۰۰۰	۱
	موقعیت مناسب بندری و کرانه‌ای عمان؛	۴/۳۴	۱۴/۴۰	۰/۰۰۰		۴	قاچاق کالا و مواد مخدر بین ج.ا.ایران و عمان؛	۴/۰۰	۵/۳۸	۰/۰۰۰	۲
	تعامل گسترده عمان با کشورهای مختلف جهان؛	۴/۲۸	۱۳/۴۸	۰/۰۰۰	شماره عامل		عوامل ضعف مؤثر بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان	میانگین فراوانی عامل	مقدار مشاهده شده	سطح معنی داری	رتبه
۱	اراده مقامات عمان بر گسترش روابط اقتصادی با ج.ا.ایران؛	۴/۴۰	۱۶/۳۳	۰/۰۰۰		۱	نقاط ضعف در دفتر فصلنامه موجود است	۸/۷۷	۴/۱۰	۰/۰۰۰	۴
۲	ظرفیت عمان برای صادرات مجدد کالاهای ایرانی به نقاط مختلف جهان؛	۴/۳۰	۱۴/۹۶	۰/۰۰۰		۲	نقاط ضعف در دفتر فصلنامه موجود است	۷/۳۴	۳/۹۶	۰/۰۰۰	۵
	وجود نیروی انسانی مستعد و جوان در ایران؛	۴/۰۴	۱۰/۵۳	۰/۰۰۰	رتبه	۳	نقاط ضعف در دفتر فصلنامه موجود است	۱۲/۰۳	۴/۱۰	۰/۰۰۰	۴
	ظرفیت بالای اقتصادی در ایران؛	۴/۱۲	۹/۹۱	۰/۰۰۰		۱	نقاط ضعف در دفتر فصلنامه موجود است	۱۱/۳۷	۴/۲۴	۰/۰۰۰	۱
	قرارگیری ایران در شاهراه‌های بزرگ تجاری دنیا؛	۳/۹۸	۷/۷۷	۰/۰۰۰		۸	نقاط ضعف در دفتر فصلنامه موجود است	۳/۲۸	۳/۴۲	۰/۰۰۰	۷
۵	بندرگاه‌های مهم ایران در خلیج فارس و دریای عمان؛	۳/۸۶	۷/۰۹	۰/۰۰۰		۹	نقاط ضعف در دفتر فصلنامه موجود است	۱۱/۲۲	۳/۹۶	۰/۰۰۰	۵
۶	تنوع و وفور منابع و ذخایر طبیعی و معدنی در ایران؛	۴/۱۴	۱۰/۶۶	۰/۰۰۰		۴	نقاط ضعف در دفتر فصلنامه موجود است	۱۱/۵۰	۳/۹۲	۰/۰۰۰	۶
۳	ظرفیت‌های توریستی و گردشگری مناسب ایران؛	۴/۰۴	۹/۴۱	۰/۰۰۰		۲	نقاط ضعف در دفتر فصلنامه موجود است	۹/۳۹	۴/۱۶	۰/۰۰۰	۳
	فواتین و مفرات روشن سرمایه‌گذاری خارجی در ایران؛	۳/۳۶	۲/۲۰	۰/۰۰۰							
۷	توانمندی بالای ایران در حوزه خدمات درمان و سلامت؛	۴/۳۶	۱۳/۸۸	۰/۰۰۰							

جدول ۲: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی^۱

عوامل تأثیرگذار داخلی	میانگین امتیاز	وزن	نمره اهمیت	امتیاز نهایی
جمع نقاط قوت			۱.۶۱۹	
جمع نقاط ضعف			۰.۷۶۸	
جمع کل	۶۷.۹۶۰	۴۰.۴۳۰	۱	۲.۳۸۷

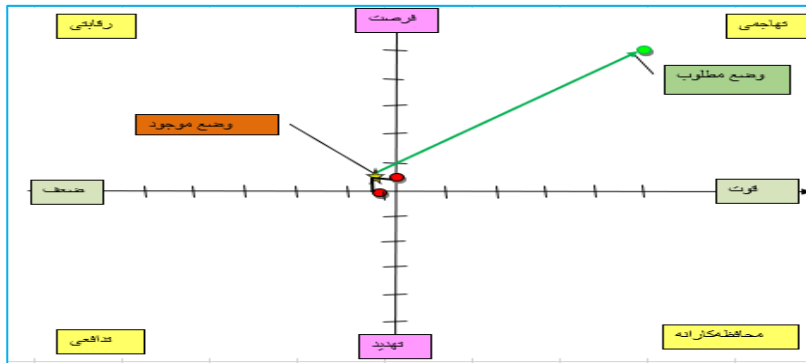
جدول ۳: ماتریس ارزیابی عوامل خارجی

عوامل تأثیرگذار خارجی	میانگین امتیاز	وزن	نمره اهمیت	امتیاز نهایی
جمع نقاط فرصت			۲.۵۶۵	
جمع نقاط تهدید			۰.۳۵	
جمع کل	۲۹.۳۴	۲۰.۰۸۰	۱	۲.۹۱۳

جدول شماره ۲ بیانگر این واقعیت است که از نگاه جامعه آماری، با توجه به مقدار میانگین فراوانی محاسبه شده برای هر یک از عامل‌ها، مهم‌ترین عوامل «قوت»، مؤثر بر دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان، به ترتیب عامل‌های شماره ۲۱، ۱۷، ۲۰، ۲، ۲۳، ۸، ۱۵ و ۳، و مهم‌ترین عوامل «ضعف» به ترتیب عامل‌های شماره ۶، ۱۱، ۴، ۷، ۱۳، ۲۲، ۱۹، ۱۴ و ۱۸، و مهم‌ترین عوامل در بستر فرصت‌آفرین به ترتیب عامل‌های شماره ۱، ۱۰، ۵، ۱۲ و ۹، و مهم‌ترین عوامل در بستر تهدیدزا به ترتیب عامل‌های شماره ۱۶ و ۲۴ می‌باشند.

جهت تعیین نقطه موقعیت راهبردی دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان، از روش تحلیل «ارزیابی اقدام و موقعیت استراتژیک یا ماتریس اسپیس^۲» بهره‌گیری شده است. نتایج به‌دست‌آمده از ماتریس عوامل داخلی و خارجی (جداول ۳ و ۴)، نشان می‌دهد که وضعیت «دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان» در حالت «رقابتی» قرار دارد، و این وضعیت ناشی از غلبه نقاط ضعف داخلی در عین وجود فرصت‌های متعدد خارجی می‌باشد، که این نقطه در بخش «د» جدول مختصات (نمودار شماره ۱) قرار دارد. بنابراین راهبردهای مناسب برای برقراری روابط اقتصادی ج.ا.ایران و عمان، با حداکثر بهره‌برداری از فرصت‌های موجود و با برطرف نمودن ضعف‌ها، تدوین می‌گردند.

^۱ - به دلیل حجیم شدن متن مقاله، محاسبات مربوط به جداول ۳ و ۴ برای هر یک از عوامل داخلی (قوت و ضعف) و عوامل خارجی (فرصت و تهدید) بصورت کامل ارائه نشده و فقط نتایج نهایی عوامل «داخلی و خارجی» آورده شده است.

نمو

نمودار ۲: ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام راهبردی

با نگرش به مواردی که در این پژوهش مورد واکاوی و تحلیل قرار گرفت، مهمترین راهبردهای دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان، به ترتیب اولویت و به شرح ذیل ارائه می‌گردند:

جدول ۴: راهبردهای دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان

ردیف	نام راهبرد	شرح راهبرد
۱	استفاده از ظرفیت‌های متنوع عمان برای تسهیل همکاری‌های اقتصادی و روند صادرات ج.ا.ایران	به‌کارگیری و استفاده از کلیه ی ظرفیت‌های اقتصادی و ژئوپلیتیکی ایران، و زیرساخت‌های اقتصادی، تجاری و موقعیت جغرافیایی عمان، برای توسعه ی همکاری‌های اقتصادی و تسهیل فرایند صادرات کالاها و خدمات از مقصد ایران به سایر کشورهای منطقه و جهان، ایجاد بازارهای هدف برای کالاها و محصولات متنوع و باکیفیت داخلی، و تحقق رشد تولید و رونق برای اقتصاد کشور؛
۲	توسعه صنعت گردشگری و توریسم درمانی ج.ا.ایران با تأکید بر تأمین نیازهای بهداشتی و درمانی عمان	تسهیل و تشویق ورود اتباع و گردشگران عمانی و سایر کشورهای منطقه (و جهان) به ایران، با فراهم‌سازی بسترها و تسهیلات مناسب در حوزه ی گردشگری و توریسم درمانی کشور، به منظور دستیابی به بخش عمده‌ای از اهداف کلان اقتصادی حوزه ی گردشگری، بهداشت و سلامت ایران، و ارتقای موقعیت کشور در دیدگاه بیگانگان؛
۳	حداقل‌سازی آثار منفی تحریم‌های اقتصادی ج.ا.ایران به کمک عمان؛	تعدیل و کاهش آثار و تبعات منفی تحریم‌های اقتصادی ج.ا.ایران، با استفاده بهینه و هوشمندانه از ظرفیت‌ها و حجم تعاملات گسترده تجاری و اقتصادی منطقه‌ای و بین‌المللی عمان، برای حضور فعال تجار و بازرگانان داخلی در بازارهای متنوع منطقه (و جهان)؛
۴	تلاش برای تغییر نقطه ی ثقل فعالیت‌های اقتصادی و تجاری حوزه خلیج فارس از امارات به عمان؛	کمک به ارتقای جایگاه و موقعیت تجاری و اقتصادی عمان در منطقه جنوب غرب آسیا، با ترغیب و تشویق تجار و فعالان اقتصادی بخش‌های دولتی و خصوصی ایرانی برای سرمایه‌گذاری و افزایش حجم تبادلات تجاری و اقتصادی با بخش‌های اقتصادی عمان، با هدف ایجاد هاب اقتصادی در عمان و تشدید رقابت اقتصادی این کشور با امارات متحده عربی؛

نتیجه‌گیری و پیشنهاد:

الف- نتیجه‌گیری

در راستای پاسخ به سؤال تحقیق مبنی بر اینکه «راهبردها و الزامات دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان کدامند؟»، می‌توان گفت: مهمترین راهبردها و الزامات دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان به شرح جدول ۵ می‌باشد:

جدول ۵: الزامات دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان

ردیف	نام راهبرد	الزامات دیپلماسی اقتصادی ج.ا.ایران و عمان
۱	استفاده از ظرفیت‌های متنوع عمان برای تسهیل همکاری‌های اقتصادی و روند صادرات ج.ا.ایران	ایجاد تنوع در اقلام صادراتی ایران (کشاورزی، مواد شیمیایی، صنایع سبک، پارچه، ماشین‌آلات و تجهیزات)
		تلاش و جدیت در اجرای موافقت‌نامه‌ها و مصوبات کمیسیون مشترک اقتصادی ج.ا.ایران و عمان؛
		ایجاد و گسترش بازارچه‌های دایمی مرزی در جزایر و بندرگاه‌های ایران و عمان؛
		توسعه و تقویت حمل و نقل و تجارت دریایی بین ج.ا.ایران و عمان؛
		انقصاد پیمان‌های پولی دوجانبه برای امکان‌دهی به حذف دلار و یورو از تجارت و مبادلات بانکی بین ج.ا.ایران و عمان؛
۲	توسعه صنعت گردشگری و توریسم‌درمانی ج.ا.ایران با تأکید بر تأمین نیازهای بهداشتی و درمانی عمان	رفع موانع سرمایه‌گذاری و توسعه‌ی زیرساخت‌های صنعت گردشگری در ایران
		تأمین منابع مالی موردنیاز برای ایجاد و گسترش زیرساخت‌های مختلف حوزه‌های گردشگری کشور، به نفع همگرایی بین کشورهای حوزه‌ی خلیج فارس؛
		بهره‌گیری از افراد متخصص و ماهر در سیستم مدیریتی و اجرایی واحدهای گردشگری، اقامتی و درمانی ایران؛
		تأمین منابع مالی موردنیاز برای ایجاد و گسترش زیرساخت‌های مختلف گردشگری سلامت در ج.ا.ایران؛ راه‌اندازی مراکز اطلاع‌رسانی مناسب (رسانه‌ای، اینترنتی و...) در ایران برای معرفی، جذب و ارایه مشاوره به گردشگران اماکن توریستی- تفریحی و بیماران مراکز پزشکی و درمانی کشور؛
۳	حداقل‌سازی آثار منفی تحریم‌های اقتصادی ج.ا.ایران به کمک عمان؛	بسترسازی و ترغیب فعالان اقتصادی و تجاری کشور برای حضور و مشارکت جدی در بازارها، نمایشگاه‌ها و فروشگاه‌های زنجیره‌ای عمان و کشورهای حوزه خلیج فارس؛
		اعزام نیروهای متخصص به عمان در چارچوب توسعه روابط و ارزآوری برای ایران؛
		حضور جدی و فعال در بازارهای ملی و محلی عمان، برای خرید کالاهای تحریمی موردنیاز ایران به‌واسطه این کشور؛
		رفع موانع سرمایه‌گذاری در ایران، و افزایش ریسک قاچاق بین ایران و عمان؛
		گسترش همکاری مشترک دستگاه دیپلماسی کشور با وزارتخانه‌های ذیربط از جمله وزارت جهادکشورزی، صمت و ... در تعامل اقتصادی و بازرگانی با عمان؛

ایجاد بسترهای مناسب حقوقی جهت تجار، سرمایه‌گذاران و فعالان اقتصادی ایران و عمان؛	تلاش برای تغییر نقطه‌ی ثقل	۴
توسعه‌ی شعب بانک‌های ایرانی در عمان و انتقال مرکزیت آنها از دبی به عمان؛	فعالیت‌های اقتصادی	
تقویت شعب بانک‌های ایرانی در عمان و انتقال مرکزیت آنها از دبی به این کشور؛	و تجاری	
طراحی و پیش‌بینی امکانات، تسهیلات و مشوق‌های مختلف مالی و تعرفه‌ای برای تجار، بازرگانان و فعالان اقتصادی ایرانی؛	حوزه خلیج فارس از امارات به عمان؛	
ترغیب سفیر و منابع انسانی سفارتخانه ج.ا.ایران در عمان برای بسترسازی توسعه‌ی روابط اقتصادی، تجاری و روند صادراتی دو کشور؛		

ب- پیشنهادها

الف- وزارتین اقتصادی کشور (وزارت اقتصاد و صمت) با همکاری وزارت امور خارجه؛ بسترها و تسهیلات مناسب برای افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و دولتی ج.ا.ایران در عمان را، به‌منظور تسهیل همکاری‌های اقتصادی و روند صادراتی ج.ا.ایران، ایجاد نمایند.

ب- سازمان توسعه‌ی تجارت، اتاق بازرگانی ایران، سازمان بنادر و کشتیرانی، و سازمان گمرک ج.ا.ایران؛ امکان ترانزیت حداکثری کالا و خدمات «با ارزش افزوده بالا» و «دانش بنیان» از مقصد ایران به عمان و سایر کشورهای منطقه، با استفاده حداکثری از بنادر و جزایر راهبردی جنوب کشور و موقعیت کرانه‌ای عمان را، به‌منظور تعدیل و حداقل‌سازی آثار تحریم‌های اقتصادی علیه ج.ا.ایران، فراهم نمایند.

پ- وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی با همکاری وزارت امور خارجه، با انجام رایزنی و هماهنگی با طرف‌های ذی‌ربط عمانی، امکان اعزام نیروی کار (ترجیحاً متخصص) به عمان را به‌منظور توسعه‌ی روابط دو کشور و ارزآوری برای ایران، فراهم نمایند.

فهرست منابع:

- قرآن کریم، ترجمه آیت‌الله‌العظمی ناصر مکارم شیرازی.

الف- منابع فارسی

- آرامی، منصور (۱۴۰۰)، با نماینده محترم استان هرمزگان درمجلس شورای اسلامی و عضوگروه دوستی ایران و عمان، مصاحبه خبرگان.
- آسایش‌زارچی، محمدجواد (۱۳۸۳)، سیاست خارجی ج.ا.ایران و نگرش آن به همسایگان به ویژه سلطنت عمان، اطلاعات سیاسی، اقتصادی، تهران، تابستان، شماره ۲۰۳ و ۲۰۴.
- احدی، محمد (۱۴۰۰)، رییس اداره روابط بین‌الملل ستاد کل نیروهای مسلح ج.ا.ایران، مصاحبه خبرگان.
- اکرمی، سیدمهدی (۱۳۹۵)، بسط روابط اقتصادی- سیاسی ایران و عمان، تهران، ماهنامه امنیت اقتصادی، زمستان، شماره ۳۴.
- بختور، محمدرضا (۱۴۰۰)، کارشناس مسائل حوزه عمان وزارت امور خارجه ج.ا.ایران، مصاحبه خبرگان.
- بوالحسنی، خسرو؛ کیانی، سورنا؛ کرمی دولت‌شاه، بهروز (۱۳۹۹)، راهبردهای کسب قدرت برتر اقتصاد دفاعی جمهوری اسلامی ایران در منطقه جنوب غرب آسیا، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال هجدهم، شماره ۷۹، صص ۳۱۰-۲۷۹.
- بوالحسنی، خسرو (۱۳۹۲) رساله دکتری، بررسی ژئوپلیتیک ترکیه و تأثیر آن بر راهبرد دفاعی امنیتی ج.ا.ایران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- پورشاسب، عبدالعلی؛ حیدری، کیومرث (۱۳۹۹)، تبیین ریشه‌های تهدیدات ناهم‌تراز جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال هجدهم، شماره ۲۸، صص ۴۵۰-۴۲۹.
- توتونچی، محمد (۱۴۰۰)، رییس اداره دوم خلیج فارس وزرات امور خارجه ج.ا.ایران، مصاحبه خبرگان.
- حیدری، محمد؛ انعامی علمداری (۱۳۹۱)، دیپلماسی اقتصادی در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، پاییز، سال هشتم، شماره ۲۰، صص ۶۱-۳۹.
- دانش‌آشتیانی، محمدباقر (۱۳۹۱)، مدیریت راهبرد دفاعی- امنیتی، انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی .
- دامن پاک جامی، مرتضی (۱۳۹۷)، تحول دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران، بررسی دستاوردهای چهار دهه گذشته و چالش‌های پیش‌رو، فصلنامه سیاست خارجی سال سی و دوم، شماره ۴، صص ۱۵۸-۹۱.
- دهقانی فیروز آبادی، سیدجلال (۱۳۸۷)، چهارچوبی مفهومی برای ارزیابی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، تهران، معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی
- سجادی‌پور، محمدکاظم، حسینی، سید شمس‌الدین؛ نیرآبادی، حمید (۱۳۹۸)، طراحی مدل دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بایسته‌ها، مؤلفه‌ها و راهبردهای کلیدی، فصلنامه علمی امنیت ملی، زمستان، سال نهم، شماره ۳۴، صص ۴۲۵-۳۸۹.
- سروری، رحیم (۱۴۰۰)، کارشناس حوزه دریای عمان و خلیج فارس و وابسته نظامی اسبق سفارت ج.ا.ایران

- در عمان، مصاحبه خبرگان.
- عسگری، محمود (۱۳۸۹)، چارچوبی برای تبیین دیپلماسی دفاعی با تأکید بر دیپلماسی دفاعی ج.ا.ا، فصلنامه دیپلماسی دفاعی، سال اول، شماره اول.
- کرمی، امیرسعید؛ دوست محمدی، احمد (۱۳۹۵)، تحلیل ژئوپلیتیکی روابط ایران و عمان در قبل و بعد از انقلاب اسلامی، تهران، فصلنامه ژئوپلیتیک، پاییز، سال دوازدهم، شماره سوم، صص ۱۲۱-۱۵۱.
- گودرزی، ناصر (۱۴۰۰)، کارشناس محترم روابط بین الملل ستاد کل نیروهای مسلح ج.ا.ا، مصاحبه خبرگان.
- فاطمی، سیدناصر (۱۴۰۰)، کارشناس حوزه مسائل منطقه‌ای و وابسته نظامی اسبق سفارت ج.ا.ا، مصاحبه خبرگان.
- متکی، منوچهر (۱۴۰۰)، وزیر محترم اسبق وزارت امور خارجه ج.ا.ا، مصاحبه خبرگان.
- موسوی شفیعی، مسعود (۱۳۸۸)، دیپلماسی اقتصادی، ابزار نوین سیاست خارجی در عصر جهانی شدن، تهران، مرکز تحقیقات استراتژیک.
- مختاری، مجید؛ آدمی، علی (۱۳۹۶)، الزامات اقتصادی توسعه روابط ایران و عمان، تهران، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین الملل، دوره اول، ۲۳، صص ۲۳۲-۲۰۷.
- معمارزاده، غلامرضا؛ بهمنی، گل محمد؛ بیات، محمدحسین؛ دانش آشتیانی، محمدباقر (۱۳۸۹)، تعریف، توسعه و تدوین مفاهیم و اصطلاحات لازم و مناسب جهت طرح ریزی راهبردی دفاعی - امنیتی، تهران، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی
- میرگلوی بیات، محمدجواد (۱۴۰۰)، کارشناس و نویسنده محترم مسائل شبه جزیره عربستان و عمان، مصاحبه خبرگان.
- نجاتی منفرد، علیرضا (۱۳۹۴)، شناخت محیط ژئوپلیتیکی (مطالعه موردی عمان و ایران)، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- نطق پور نوری؛ بشارتی، محمدرضا؛ رفیعی، احسان (۱۳۹۶)، بررسی عوامل مؤثر همگرایی ایران - عمان و تأثیر آن بر امنیت ملی ج.ا.ا، تهران، مجله سیاست دفاعی، سال ۲۵، شماره ۹۸، صص ۸۱-۶۳.
- هانگر، جی دیوید؛ ال. ویلن، توماس (۱۳۸۱)، مبانی مدیریت استراتژیک، ترجمه سید محمد اعرابی و داود ایزدی، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- یوسفی، غلامحسین (۱۳۹۶)، ایران - عمان: اندازه مناسبات، فصلنامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، سال هجدهم، شماره ۶، پیاپی ۷۱، صص ۷۴ - ۳۵.

ب - منابع انگلیسی

- Albasoos, Hani. Mohammad Ali, Zeinab. S.Al Hasni, Asila. Al Shizawi, Sara.(2016) "The Nature of Oman's Relations with Iran". Sultan Qaboos University
- Bayne, Nicholas, and Woodlock, Stephen (2003). The New Economic Diplomacy. LSE Publication